

MARKAZIY FARG‘ONANING TURLI DARAJADA SHO‘RLANGAN TUPROQLARINI SUG‘ORISH TA‘SIRIDA MELIORATIV HOLATINI O‘ZGARISHI

Nosirov Yosin Soyibjon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti, magistrant

ANNOTATSIYA

Markaziy Farg‘onaning tuproq meliorativ sharoiti, joylashgan o‘rni, u yerlarda keng miqyosda melioratsiya ishlarini olib borilishini taqozo etadi. Atmosferaning quyi qismidagi nisbiy namlikning pastligi, yog‘in miqdorini kamligi, grunt suvlarining qattiqligi, sho‘rligi, yer yuzasiga yaqinligi va boshqalar tuproq qatlamida tuzlarning to‘planishiga sabab bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Melioratsiyalash, sizot va zovur suvlari, tabiiy sharoit, organik tarkib, dehqonchilik, sug‘orish, unumdorlik.

O‘z navbatida sizot suvlarining kimyoviy tarkibining shakllanishida Markaziy Farg‘ona landshaftlaridagi geokimyoviy vaziyat tuz va oziqa tartiboti tuproqning kimyoviy tarkibi va xilma-xilligi katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Sho‘rlangan tuproqlarni o‘zgarishiga sug‘orish suvlarining soni va miqdori, sun‘iy zovurlar va boshqalar katta ta‘sir ko‘rsatadi. Sug‘oriladigan va sho‘ri yuviladigan maydonlardagi agromeliorativ ishlar, chora-tadbirlar, tabiatni muhofaza qilish ishi bilan chambarchas bog‘langan holda o‘tkazilishi maqsadga muvofiq. Lekin, butun Respublika hududida, jumladan Markaziy Farg‘onada ham sug‘orish va sho‘r yuvish ishlari zovurlar qurilishi va boshqa agromeliorativ ishlar ilmiy-ekologik vaziyatni hisobga olmagan holda o‘tkazilmoqda, deb bo‘lmaydi. Markaziy Farg‘ona yerlaridagi tuproqlar joriy va kapital sho‘r yuvish ishlariga moyil. Hududda asosan o‘tloqi, botqoq, sho‘rxok, sug‘oriladigan o‘tloqi va boshqa tuproqlar tarqalgan. Bu zonadagi sug‘oriladigan o‘tloqi tuproqlarning kimyoviy tahlil natijalari ularda sug‘orish davomiyligiga bog‘liq bo‘lgan holda 0,6-1,5% gumus, 0,05-0,13 % miqdorida azot borligini ko‘rsatadi.

Qo‘riq o‘tloqi, qumoq, qumloq tuproqlarning 90 sm gacha qalinlikdagi qatlami sifat jihatidan sulfatli, undan chuqurda esa xlorid-sulfatli va sulfat-xloridli tipda sho‘rlangan. Quruq qoldiq (QQ) asosida baholaydigan bo‘lsak, bu tuproqlar sho‘rxoklar va kuchli sho‘rlangan guruhga kiradi. Shuni alohida ta‘kidlash kerakki, birinchi va ikkinchisi kesmalarda soda mavjud ekanligi aniqlandi. Bu hodisaning sababi

aslida bunday tuproqlardagi natriyli, kalsiyli, magniyli tuzlarni ko'pligi bo'lib, bunda natriy kationi almashinish reaksiyalari hisobiga sodani vujudga keltiradi.

Tuproq kesmalarini suvli so'rim tahlili bu tuproqlar tarkibida suvda eruvchi magniyning miqdorini ko'pligidan dalolat beradi va qiziqish uyg'otadi.

Jumladan, uchinchi kesmaning tuproqlarida suvda eruvchi magniyning miqdori 0,02-0,03 % bo'lib, bu miqdor butun kalsiyning 50% ni tashkil qiladi.

Ayniqsa, sho'rxoklarda magniyning miqdori ko'p bo'lib, 151-330 sm chuqurlikda uning ko'rsatkichi kalsiydan ham ko'p. Bu hodisa tuproqning singdirish kompleksida ham o'z aksini topdi. Ko'pchilik hollarda singdirilgan magniy kalsiydan ortiq. Buni sho'rxoklarda va yangi o'zlashtirilgan yerlarda ko'rish mumkin bo'lib, bunday tuproqlarda singdirilgan magniy 64-67 %, kalsiy esa 12-15 % singdirilgan kationlarga nisbatan miqdorini tashkil qiladi.

Shuni alohida qayd qilish kerakki, yerlarning o'zlashtirilganlik darajasi ortishi bilan bir vaqtda singdirilgan kalsiyning miqdori ortib, aksincha magniy kamayadi. Yangidan sug'oriladigan yerlarda singdirilgan kalsiy 46-58 %, magniy 29-46 % singdirilgan asoslarga nisbatan miqdorlarni tashkil qiladi.

Sizot suvlaridagi, tuproqdagi suvda eruvchan magniyning ko'pligi singdirilgan kationlar miqdorida o'z aksini topdi.

Markaziy Farg'onaning sizot suvlarida, tuproqlarida, ona jinsida magniyning anamal miqdorlari, singdirilgan asoslar tarkibidagi miqdorlari bu maydonda alohida magniyli kimyoviy provinsiya mavjudligidan dalolat beradi. Markaziy Farg'onadagi bu xususiyatga o'z vaqtida P.N.Besedin, K.Sh.Shodmanov G'.Yuldashev (1979) yili e'tibor bergan edilar.

Suv olingan joy	PH	KK	HCO ₃	Cl	SO ₄	NO ₃	Fe ⁺² +Fe ⁺³	F
1	2	3	4	5	6	7	8	9
14 zovur	8.0	1182	43.0	428.6	222.7	0.70	0.01	0.54
79 zovur	8.0	515	43.0	183.8	130.3	0.30	0.005	0.50
3 zovur	7.9	406	26.2	8.21	126.6	0.60	-	0.04
8 zovur	8.1	343	24.4	9.63	149.2	1.80	0.03	0.10

Shunga qaramasdan, tuproq va gruntning granulometrik tarkibiga bog'liq ravishda ba'zi ma'lumotlar aniqlandi, jumladan, yengil va qumloq granulometrik tarkibga ega bo'lgan maydondagi til zovur suvida nitratlar miqdori boshqalarga nisbatan ko'p.

Sizot suvlarining mineralizatsiya darajasini kamaytiradi, sifatini o'zgartiradi. Bu ishlar natijasida yangidan sug'oriladigan yerlarda agrotexnika qoidalari saqlangan holda g'ozadan 20-25 sr/ga, eskidan sug'oriladigan yerlarda 30-33,3 sr/ga hosil olingan.

Xulosa qilib aytganda, sizot, zovur suvlarining kimyoviy tarkibini o'zgarishini ulardagi anionlar, kationlar, ayniqsa mikroelementlar, zaharli ximikatlar migratsiyasini tizimli ravishda o'rganishga da'vat etadi. Jumladan, nitratlarning migratsiyasini boshqarish, ularni yerga solish me'yori, vaqtni boshqarish bilan birga kuchsiz migratsiyalanadigan shakllaridan foydalanish yo'llarini ham izlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Azimboev S.A. Dehqonchilik, tuproqshunoslik va agrokimyo asoslari. T. «Iqtisod-moliya», 2006.
2. afurova L.A., Maxsudov X.M., Adel M.Yu. - "Eroziyaga uchragan neogen yotqiziklarda shakllangan bo'z tuproqlarning biologik faolligi". "o'zbekiston" - T.: 1998.
3. Qo'ziev R. "o'zbekiston Respublikasi sug'oriladigan yerlarining hozirgi holati. Sug'oriladigan bo'z tuproqlar unumdorligini oshirish va uning ekologik muammolari". Ilmiy to'plam.
4. Yuldashev.G' Meliorativ tuproqshunoslik. Toshkent "Universitet" 2008 Samarqand-2002 y.
4. www.Agrochim.bis.2004.
5. www.Herba.msu.Ru.2004.
6. www.Peola.ru.glosari.2004